

KULTURKRÓNIKA

POLITIKAI MEGBIZHATÓSÁG ÉS ISKOLAI KIVÁLASZTÁS

Várkonyi Hildebrand, a szegedi egyetem tanára tanulmányt írt *A kiválasztás és értelmességvizsgálat újabb kérdései* címen s ebben a *Harmadik Birodalom* főiskolai szelektálási módszerét a magyar viszonyokhoz képest elég éles kritikával kíséri. Ez a kritika aktuálissá teszi tanulmányát, mert a szelekció módja a mai iskolai életnek, sőt tágabb értelemben az egész társadalmi fejlődésnek egyik legnagyobb ellenmondása. A világháború óta egyre halljuk a jelszót: *the right man on the right place* — de a valóságban minden regresszív országban ennek ellenkezője történik. A helyes kiválasztásnak megvannak a tudományos feltételei, megvan a szociális célja és megvan a természetes menete. Ez a menet csak induktív lehet, alulról felfelé irányulhat és a gyermek fejlődésének belső törvényeit követheti. Ez a folyamat természetszerűen kell, hogy kiemelje a tömegből az eddig tanulatlan, de tehetséges egyéneket, ez a folyamat a falut elindítja a város felé. Ez a folyamat tudatosan indítja meg egy új értelmiségi osztály keletkezését, sőt mindenkit megfelelő helyre állítván biztos ütemben likvidálja a régi rendszer bűnét, a dolgozóosztályok tanulatlanságát. A regresszív országok — így a Harmadik Birodalom is — megfordítja ezt a természetes menetet s „felülről” irányított „népies” célokat hirdet, „elitképzést” tűz ki célul s mialatt az „egyéni arravalóságot” hirdeti, szétzúzza az igazi egyéniséget s az őszinteségnél ebből a hiányából következik, mit Várkonyi megállapít: „A Harmadik Birodalom nevelés és tanügyi intézkedései kettős arculattal tekintenek reánk kívülálló szemlélőkre”. A mai Németország a fajegészségügyi szolgálatról s a természeti meg népi közösség kultuszától a legmagasabb elitnek értelmikiválasztásáig mindent munkába állít, hogy „a német nép maximális kifejlődését elérhesse”. Várkonyi nem foglalkozik azzal a kérdéssel „vajjon a történelmi szellemi hatalmakkal szemben vállalt álláspontja nem vezet-e (Németországot) tragikus összeütközésekre s végül is történelmi csődre” — de már a kérdés ilyen érintése is mutatja, hogy sejtje ezt a történelmi csődöt.

A mai Németország kiválasztási rendszere (a főiskolára való alkalmasságról van szó) sajátos keveréke a napi politika azaz pártpolitika és lélektan szempontjainak. Várkonyi megállapítja a Wohlfart-féle szelekciós eljárásról, hogy bár értékes lélektani módszerrel dolgozik, tudományos szempontból fogyatékos és — politikai indokolása „szembeszökő”. A harmadik megállapítás világít meg mindent. Első sorban a történelmi materializmusnak azt az alapigazságát, hogy a kapitalizmus a szellemi munkát magát s így ennek tökéletesített módszereit is a maga igájába tudja kényszeríteni. De a napi politika guzsbakötő tendenciája teszi fogyatékosá is a munkát az objektív tudomány szemszögéből.

A német főiskolaügy irányítói kimondják (Hartnacke-Wohlfahrt: *Geist und Torheit auf Primanerbänken*, 1934), hogy 15.000-re rug a felvehető főiskolai hallgatók száma. Megállapítják mennyi jut ebből Poroszországra, mennyi Szászországra. Az adott szám az egyik irányító. A „nemzeti szükséglet” — mint hivatalosan mondják. Másik irányító tényező a „nemzeti megbizhatóság”. E tényezők sugallják azokat a pszí-

chotechnikai módszereket, melyek az „alkalmasságot” eldöntik. Sem az irányító politikusok, sem az irányított tudósok nem gondolnak arra, hogy a lélek belsejéből táplálkozó „alkalmasság” és a napi politikától meghatározott „nemzeti megbízhatóság” nem esnek feltétlenül egybe.

Várkonyi a német vizsgálati módszert összehasonlítja a *Boda István* féle magyar tervezettel és az utóbbit jobbnak találja, mert nem igazodik úgy, mint a német, a napi politika követelményeihez. Ugy a magyar, mint a német módszerrel kapcsolatban megemlíti a „régis iskola” aggodalmát, mely tanárai és bizonyítványai útján *önmaga* szeretné a szelekciót végezni. A régis iskola híveit azzal nyugtatja meg, hogy úgy a német, mint a magyar értelmesség-vizsgálatok meghagyják az érettségi Vizsgákat s velük szemben azzal védi a kiválasztás szükséges voltát, hogy más a „Schultüchtigkeit” és más az életben a szükséges „Lebens-tüchtigkeit.” E megállapítások — mennél igazabbak, annál kevésbé mentik az iskolát. Hiszen a társadalom éppen attól koldul, hogy az iskola külön iskolai képességeket s külön iskolai erkölcsöket fejleszt ki a maga számára. *Kinek* kell, *kinek* használ ez a külön világ, mely szembe helyezkedik az élő élettel? Az életnek az iskolával szemben össze kell forrnia és valóságos merénylet a fejlődő ember ellen, hogy már az iskolákban mesterkélt ideológiák nevében elfojtják a fejlődő életet. Németországban ez történik. Várkonyi is jól látja ezt s ezért állítja szembe a mai német jelszóval: „Bildungswahn ist Volkstod” *Széchenyi* ismeretes mondását a kivivelt emberfő alkotta nemzeti vagyronról. S abban is igaza van Várkonyinak, hogy védelmébe veszi a liberális korszakot az ellen a német vád ellen, hogy tehetségtelen embereket juttatott a főiskolára. A liberalizmusnak lehetnek és voltak is mulasztásai, de az inkább az erényei közé tartozott, hogy módot adott a tanulásra, fejlődésre. Igaz, hogy ez az alkalomadás a liberalizmus virágkorában — Magyarországon pl. az Eötvös-korszakban — nem pszichotechnikai vizsgálatok, hanem inkább szuggesztív intuición alapján történt, (maga Eötvös is így segített nem egy kiváló embert érvényesülésre), de még mindig jobb, mintha antiliberális alapon zárjuk el az egyének ezreit a munka lehetőségétől. A liberalizmus tényleg nem lehet alapja a válogatásnak, de az antiliberalizmus épp úgy nem lehet, még ha tudományos lélektani módszerekkel kendőzi is magát. A liberalizmus saját erejének kiélése után járta le magát, a német antiliberalizmusnak nem voltak kiélni való igazi értékei. Várkonyi szavait idézzük: „Panaszokat hallunk arról, hogy az új kormányzat nagy tisztogatási műveletei után a tehetséges utónemzedék számára annyira megfogyatkozott, hogy hovahamar nem lesz lehetséges a vezető állásokba ígéretekkkel kecsegtető fiatal tudós nemzedéket nyerni. Ime annak az „antiliberális”, egyoldalúan politikai szempontok szerint működő kiválasztásnak az eredménye, melynek jegyében Hartnacke és Rust művelődéspolitikája áll. — A másik aggodalmat keltő jelenség Rust porosz közokt. miniszter rendeleteinek azon részleteiben található, amelyek a jelöltek alkalmassági vizsgálatának ég sikeres felvételeinek feltételei közé sorozza jelöltnek a *Nemzeti Szocialista Párt érdekében* kifejtett működését és szolgálatait. Hogy a kiválasztásnak lélektani, pedagógiai és általában tárgyilagosan érvényes szempontjai közé egy teljesen *más* természetű elvet csusztatott: nyilvánvaló” Ezek a *más* elvek ríktó fonálként húzódnak végig a vizsgálat mentén, mely a szellemi és testi érettség mellett alapvető fontosságúnak tartja a jellem értékét a nemzeti megbízhatóság szolgálatában. Már az magában véve, hogy a nemzeti megbízhatóságot kétségbevonják, próbára teszik s annak lemérhető jeleit keresik — lélektani abszurdum. A

nemzeti „megbízhatatlanság” olyan bonyolult érdekszövevénynek lehet csak a következménye, mely az ifjuságnál, mint lélektanilag jellemző adat fel sem tételezhető. (Ha pedig minden erővel kutatni akarnók a „megbízhatatlanságot” bizonyos „történeti családoknál” alighanem jobban fel lehetne lelteni, mint általában olyan fiatal egyéneknél, kiknek nem volt érdekük megbízhatatlannak lenni.)

A német kiválasztási rendszer a jelölt érületi és akarati sajátosságaitól teszi függővé a felvételt. A bonyolult próbák egy olyan középiszkolai „gyakorlat” után, melyben alig mozoghat az ifju önállóan és többnyire a „mások tudományát” tanulja, nem lehetnek alkalmasak arra, hogy az „érületi” és „akarati” alkalmasságáról hű képet adjanak. A fogalmi meghatározások (személyiség, nép, tudomány), a technikai kritika példái („a vontesővű fegyver előnyei”) mind a Harmadik Birodalom sajátos céljaival függnek össze; ezekre utalnak a „beleérzést” és „állásfoglalást” kutató próbák is, a pályaválasztás megokolásában keresett „erkölcsi beállítottság” s ezekre utal a filozófiai próba is: „Ez Fichte egy szövegének, mely a népről és népiségről és az egyénnek a népen keresztül elérhető halhatatlanságáról elmélkedik, értelmezése. A filozófiai állásfoglalásban valóban az *egész ember* nyilvánul meg... W. azt kívánja ebben a legnehezebb próbában, hogy együtt rezegjen a fichtei eszméktől átjárt lélek a legmagasabb filozófiával s így az egyén értelmének és erkölcsi akaratának a legmagasabbra irányuló beállítódás képessége megnyilvánuljon. Egyuttal vallomásra is kényszeríti ez a szöveg a jelölteket, kik hamarosan felismerték, hogy a filozófiai szöveget szoros elméleti szálak kötik a nemzetiszocializmushoz, de Fichte és a mai német hivatalos állameszme közötti különbséget (Fichte: a nép összekötő kapocs az egyén és Isten között; a nemzeti szocializmus: a nép a végső, feltétlen érték) még nem tudták felérteni.”

Az idézett szemelvények nem hagynak kétséget aziránt, milyen kiválasztásról van szó a mai Németországban. Személyi arravalóság helyett politikai arravalóságról.

Magyarországon még nem vitték át a gyakorlatba a kiválasztás meghatározott elveit. Várkonyi szerint Boda István terve elfogadhatóbb, biztosabb elméleti alapokon nyugszik. Mindkét rendszer hibája — bár Várkonyi ezt helyesnek tartja — hogy az iskolai bizonyítvánnyal *együttesen* vetik latba a lélektani eredményekét. Boda István tervezetében még külön kell hibáztatnunk azt az elgondolást, hogy az iskola jeles és jó tanulóit kiveszi a vizsgálat kötelezettsége alól. Régen eldöntött dolog, hogy az iskolai „jelesek” és „jó” sem relativ, sem abszolút tudásbeli vagy erkölcsi mértéket nem jelentenek. Ellenben közismert dolog az is, hogy míg régebben a protekció elégségeseket eredményezett, a mai protekciók (vagy az új technikus terminus szerint: „proti”-k) jeles és jó érdemjegyeket kapnak kiváltságos ajándékkul. De akiknek esetében nem érvényesül ez az erkölcsi korrupció, azoknak az alkalmasságáról sem tesz bizonyosságot, hogy az iskola kifejlesztette bennük *önmaga számára* az iskolai képességeket és iskolai erkölcsöket. Ha a modern pedagógia az értelmesség vizsgálatot szükségessé teszi, akkor e szükségesség minden tanulóra nézve fennáll. A legnagyobb szociális igazságtalanság lenne a kiválasztási próbák következményeitől ép’ azokat a tanulókat menteni fel, akiknek gazdagabb vagy műveltebb otthoni környezetük ugysis előnyös megítélést és pozíciót biztosított. Ez az újabb privilégium csak szentesítené a régieket és az egyetem kapui előtt jobban elmélyítené azt a szakadékot, mely a „vezetésre” és „vezetettségre” szánt osztályok közt tátong.

Kemény Gábor.